

HELENA SŁOTWIŃSKA
Lublin, KUL

WYCHOWANIE DO LITURGII W PODRĘCZNIKACH DO RELIGII DLA LICEUM I TECHNIKUM

Problem ujęty w temacie niniejszego opracowania został zacieśniony do podręczników nauczania religii na terenie całej Polski dla klasy I–III liceum oraz klasy I, II i IV technikum, opracowanych pod redakcją ks. dra Ryszarda Lisa. Jak wynika z podjętego tematu, opracowanie skoncentruje się jedynie na zagadnieniach dotyczących wychowania liturgicznego w omawianych katechizmach.

1. Jednostki lekcyjne służące wychowaniu do liturgii

Obowiązek odpowiedniego wychowania liturgicznego wiernych przez duszpasterzy, które pozwoli im uczestniczyć w liturgii w sposób pełny, świadomy i czynny, a o którym mówi Konstytucja o liturgii w art. 14, spoczywa także na katechetach. To zaś z kolei kładzie odpowiedzialność na tych, którzy przygotowują programy nauczania religii oraz publikują odpowiednie podręczniki do jej nauczania. Skoro wychowanie do liturgii polega przede wszystkim na kształtowaniu u młodzieży odpowiednich postaw liturgicznych, takich jak: postawa wiary, postawa autentycznego słuchacza Bożego słowa, postawa społeczna, dziękczynna, pokutna, ofiarna, co z kolei jest związane ze znajomością natury liturgii, koniecznych warunków do uczestnictwa w niej, wrażliwości na znaki i symbole liturgiczne, to zadaniem katechizmów jest, aby na odpowiednim etapie „nauczania religii” znalazły się właściwe tematy katechez, które będą przygotowywały młodzież do życia liturgią.

Analizowane podręczniki dla liceum i technikum, wydane przez Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej *Gaudium*, mają dla poszczególnych klas następujące tytuły: klasa I — *Na drogach poznawania Chrystusa*¹; klasa II — *W świetle Chrystusa – Prawdy*²; klasa III liceum oraz IV technikum — *Z Chrystusem na drogach życia*³

¹ R. LIS (red.), *Na drogach poznania Chrystusa. Podręcznik do religii dla I klasy liceum i technikum*, Lublin 2002, ss. 224. Podręcznik nr AZ-41-01/1-6 do nauczania religii rzymskokatolickiej na terenie całej Polski, z zachowaniem praw biskupów diecezjalnych, zgodny z programem nauczania nr AZ-4-01/1.

² TENŻE (red.), *W świetle Chrystusa – Prawdy. Podręcznik do religii dla II klasy liceum i technikum*, Lublin 2003, ss. 228. Podręcznik nr AZ-42-01/1-6 do nauczania religii rzymskokatolickiej na terenie całej Polski z zachowaniem praw biskupów diecezjalnych, zgodny z programem nr AZ-4-01/1.

³ TENŻE (red.), *Z Chrystusem na drogach życia. Podręcznik do religii dla III klasy liceum i IV technikum*, Lublin 2004, ss. 168.

Struktura każdej jednostki tematycznej w tych trzech podręcznikach składa się z czterech elementów: z wprowadzenia w temat, które uwzględnia zmagania oraz trudne, egzystencjalne pytania młodego człowieka; z poszukiwania odpowiedzi w najwyższym Autorytecie, jakim jest nieomyłne słowo Boże i nauczanie Kościoła katolickiego; z aktualizacji odkrytej prawdy przez próbę udzielenia osobistej odpowiedzi na Boże wezwanie oraz z zaproszenia do wspólnej modlitwy, która powinna doprowadzać katechizowanych do modlitwy osobistej.

Dla określenia każdego z czterech elementów dobrane zostały bardzo czytelne ikonki: dla wprowadzenia w temat, które uwzględnia trudne pytania młodych — ikonka lupy; dla słowa Bożego i nauczania Kościoła — ikonka otwartej księgi; dla aktualizacji i przemyślenia odkrytej prawdy — ikonka chłopca zamyślnego; dla zaznaczenia dania odpowiedzi na zaproszenie do modlitwy — ikonka rozmodlonego chłopca.

2. Na drogach poznania Chrystusa

Pierwszy z analizowanych podręczników, przeznaczony dla klasy I liceum i technikum, składa się z 62 jednostek lekcyjnych, które zostały podzielone na 6 działów noszących następujące tytuły: I. *Godność człowieka*; II. *Świat wiary*; III. *Bóg, który jest*; IV. *Ku wolności wyswobodził nas Chrystus*; V. *Przed Bogiem z modlitwą*; VI. *W dążeniu ku doskonałości*.

Zagadnienie wychowania do liturgii jest obecne w przeważającej większości jednostek lekcyjnych przez zapoznawanie katechizowanych z naturą liturgii, z istotą i uczestnictwem w liturgii sakramentów świętych, przez przybliżanie istoty roku liturgicznego oraz przez formację odpowiednich postaw liturgicznych.

Wychowanie do liturgii prowadzi przez zrozumienie natury liturgii, która między innymi, mając strukturę dialogiczną, jest dialogiem Boga z człowiekiem. Do takiego traktowania liturgii służy pomocą już I. jednostka lekcyjna: *Człowiek obrazem Boga* (s. 11–13). Katechizowany zostaje podprowadzony tutaj do refleksji, iż człowieka „ze wszystkich stworzeń najbardziej wyróżnia (...) to, że może nawiązać dialog z Bogiem, może Go usłyszeć i dać Mu odpowiedź” (s. 13). Bardzo trafnie została tutaj podkreślona prawda, że wartość człowieka (że człowiek „staje się prawdziwie człowiekiem”) jest uzależniona od stopnia intensywności prowadzonego dialogu z Bogiem. Na liturgię, jako na świat świętych znaków, wskazuje — koncentrując się na sakramentach — 31. jednostka lekcyjna: *Sakramenty widzialnym znakiem niewidzialnego Boga* (s. 110–113).

Wychowanie do liturgii polega również na zrozumieniu istoty liturgii poszczególnych sakramentów świętych, roku liturgicznego, liturgicznej modlitwy Kościoła, sakramentaliów, nabożeństw i różnych przejawów pobożności ludowej.

Dla zrozumienia istoty sakramentu chrztu, radości z dziecięctwa Bożego oraz zobowiązań, jakie wynikają z bycia chrześcijaninem, bardzo dobrze służy jednostka lekcyjna nr 6 (s. 27–29). Znajdujemy w proponowanym materiale właściwe teksty

biblijne, materiał refleksyjny oraz modlitewną odpowiedź. Chcąc zrozumieć naturę sakramentu bierzmowania, warto zgłębiać jednostkę katechetyczną nr 41: *Zadania bierzmowanego* (s. 147–149). Jednostka lekcyjna nr 49: *Eucharystia sercem Kościoła* (s. 177–179) stawia katechizowanego wobec problemu znaczenia i miejsca Mszy św. w jego życiu, a następna, nr 50: *Spowiedź — dar pojednania* (s. 180–182), ukazuje sakrament pokuty i pojednania od strony pozytywnej, ponieważ: „Szczęśliwy ten, komu została odpuszczona nieprawość” Ponadto o pojednanie z Bogiem i Kościołem jako źródle prawdziwej radości poucza jednostka lekcyjna nr 59: *Odejszcia i powroty* (s. 211–213).

Liturgia to także przeżywanie kultu świętych w ciągu roku kościelnego. Stąd wychowanie do liturgii to także przybliżanie młodzieży prawdziwych bohaterów wiary — świętych. Traktuje o tym jednostka lekcyjna nr 45: *Czas zwykły w Kościele pełen niezwykłych ludzi* (s. 159–161). Należy jednak pamiętać, że w roku liturgicznym na pierwszym miejscu, przed kultem świętych, jest przeżywanie misterium Chrystusa w okresie Adwentu, Narodzenia Pańskiego, Wielkiego Postu, Wielkanocy (szczyt) i w okresie zwykłym, do czego wychowuje jednostka lekcyjna nr 51: *Modlimy się przeżywając rok liturgiczny* (s. 183–185).

Czymś najważniejszym w wychowaniu liturgicznym jest formacja wymienionych już wyżej postaw liturgicznych. Biorąc pod uwagę związek liturgii z wiarą oraz wynikającą z tego związku prawdę, że wychowanie do wiary jest wychowaniem do liturgii, należy zauważyć, że cały dział drugi, noszący tytuł: *Świat wiary*, liczący 17 jednostek lekcyjnych (nr 11–27), służy liturgicznemu wychowaniu do postawy wiary. Już w pierwszej jednostce lekcyjnej (nr 11: *Co to znaczy wierzyć*) przytoczony tekst biblijny o rozpoznaniu Chrystusa po łamaniu chleba przez uczniów, którzy razem z Nim wcześniej zdążyli do Emaus, nie wiedząc, że jest to Jezus, kieruje uczniów ku Eucharystii — „łamaniu chleba” — „Wielkiej Tajemnicy wiary” W aktualizacji odkrytej prawdy (podręcznik metodyczny: Katecheza 11) słuszną jest sugestia, aby uczniowie zapisali na kartkach to, co im zaciemnia obraz Chrystusa i oddali je Bogu na niedzielnej Eucharystii. Wśród wszystkich siedemnastu jednostek lekcyjnych, bardzo ważnych dla wychowania liturgicznego, szczególnie należy wyróżnić jednostkę nr 14: *Źródła wiary* (s. 55–57). Ponieważ „przykłady pociągają”, bardzo ważne dla formacji postawy wiary” są świadectwa, co podkreśla jednostka lekcyjna nr 58: *Świadkowie wiary we współczesnym świecie* (s. 208–210). Niektóre jednostki lekcyjne z działu *Świat wiary* służą wychowaniu do liturgii nie tylko przez wychowanie do wiary, ale także przez kształtowanie liturgicznych postaw, np. postawy uwielbienia Boga (nr 15: s. 58–61; nr 17: s. 65–67; nr 26: s. 92–94), postawy dziękczynnej (nr 18: s. 68–70) i postawy pokutnej (nr 16: s. 62–64).

Liturgia nie jest czynnością prywatną, ale czynnością całego Kościoła, który jest reprezentowany przez Kościół lokalny. Jako czynność społeczna domaga się od uczestniczących w niej przyjmowania postaw społecznych. Dla formacji takiej właśnie postawy u katechizowanych będzie pomocna jednostka lekcyjna nr 10: *Nikt nie jest samotną wyspą* (s. 40–42). Przytoczony tekst biblijny o społecznej naturze czło-

wieka (Dz 4,32-35), rozwijają teksty z Katechizmu Kościoła Katolickiego (nr 1879, 1880, 1890). Ten sam temat kontynuuje podany tekst do refleksji o współnocie jako darze danym przez Boga każdemu człowiekowi wraz z jego naturą społeczną. Dodatkowo na zakończenie katechezy podano modlitewne wezwanie: „Prosimy Cię, Panie, abyśmy umieli sobie nawzajem świadczyć dobro”

Autentyczny uczestnik liturgii, a zwłaszcza Eucharystii, powinien być kształtowany przez słowo Boże. Kształtuje w sobie wówczas postawę autentycznego słuchacza Bożego słowa. Na drogę do formowania u katechizowanych takiej postawy prowadzi jednostka lekcyjna nr 28: *Bóg na kartach Pisma Świętego* (s. 101–103). Ukazano tutaj moc i potęgę słowa Bożego, podano odpowiedni tekst do refleksji oraz modlitwę prośby w intencji szukających Boga na kartach Biblii, głosicieli słowa Bożego oraz w intencji Kościoła. Podobne zadanie spełnia również jednostka lekcyjna nr 29: *Czym są Ewangelie* (s. 104–106).

Liturgia jest szkołą modlitwy. Stąd każda jednostka lekcyjna na temat modlitwy, tak jak np. *Zebrani w imię Jezusa* (nr 32: s. 114–116), *Biblia źródłem kształtowania postaw modlitewnych* (nr 46: s. 165–168), *Od słów po kontemplację* (nr 48: s. 173–176), *Modlitwa uzdrowienia człowieka* (nr 52: s. 186–188), *Trudności w modlitwie* (nr 53: s. 189–191), czy *Modlitwa w muzyce, poezji sztuce* (nr 54: s. 192–195), wychowuje do liturgii, a konkretnie do formacji postaw modlitewnych. Szczególną zaś rolę w kształtowaniu takich postaw spełnia modlitwa liturgiczna, z którą zapoznaje jednostka lekcyjna nr 47: *Księga Psalmów — bogactwem modlitw Kościoła* (s. 169–172).

W formacji liturgicznej postawy uwielbienia i dziękczynienia służy pomocą 2. jednostka lekcyjna: *Nienaruszalność godności osoby ludzkiej* (s. 14–16). Bardzo trafnie zostały dobrane teksty mówiące o wielkiej godności człowieka stworzonego przez Boga: tekst biblijny (Ps 8,6-7), a także fragment z *Mysli B. Pascala* (s. 14–15). To samo należy powiedzieć o tekście modlitwy uwielbienia, jako odpowiedzi danej Bogu (s. 16). Kształtowaniu postawy uwielbienia i dziękczynienia pomagają również następujące jednostki lekcyjne: nr 4 (s. 20–23; jest tu piękna modlitwa dziękczynna za otrzymane dobrodziejstwa od Boga: „Wszystko otrzymuję od Ciebie — i siebie samego i wszystkie rzeczy, — wszystko jest darem Twoim. — Jak Ci powiedzieć «Dziękuję»? — Cały mój byt powinien być wdzięcznością [...]”); nr 5 (s. 24–26; Ps 6: modlitwa uwielbienia).

Tak ważnej dla wychowania do liturgii postawy pokutnej istotnie pomaga 3. jednostka lekcyjna: *Człowiek wyniesiony do godności przez Chrystusa* (s. 17–19). Ukazanie tragedii człowieka po grzechu, przez który utracił swoją godność, niewinność i nieśmiertelność oraz zdolność oglądania Boga, a z drugiej strony ukazanie Chrystusa, który przywrócił ludziom podobieństwo Boże, pobudza do pokuty i chęci powrotu do Boga. Stąd uzasadnione pytanie do Chrystusa w refleksyjnej modlitwie (s. 19): „Czyż być nie może, Królu wszech stuleci, — Abym ja, który płynę w kruczej łodzi — I którym burza nieokiełznana ciska, — Nie miał być z Twoich apostoelskich dzieci — I przejść do Ciebie po mych win powodzi, — Choć, jak Piotr, Twego za-

parł się nazwiska? (L. Staff, *Jeżeli tłumów...*). Odpowiedzią na to retoryczne pytanie i pouczeniem, dokąd należy iść ze swoimi grzechami, jest ilustracja ukazująca kapłana w konfesjonale sprawującego sakrament pokuty, a z drugiej strony konfesjonału widoczna jest dziewczynka dokonująca refleksji nad stanem swojego sumienia.

Postawy ofiarnej, postawy daru ze siebie uczestnik liturgii uczy się od Chrystusa, który całkowicie ofiarował się Ojcu w miłości i postuszeństwie „dla nas ludzi i dla naszego zbawienia” Chcąc zrobić Bogu i bliźnim dar ze siebie, przez idealne spełnianie woli Bożej, należy jednoczyć się z Chrystusem, który w swej postawie ofiarnej pozostał w Najświętszym Sakramencie — w Komunii św. Do przyjmowania postawy ofiarnej przygotowuje jednostka lekcyjna nr 30: *Najświętszy Sakrament — Bóg żywy i prawdziwy* (s. 107–109). Krótki, ale jak bardzo w temacie jest tekst refleksji na temat, kim jest Jezus w Eucharystii, oraz modlitwa o zrozumienie, że nie można iść za Chrystusem „bez krzyża, ofiary, bez miłości” Bardzo trudny temat *Sensu cierpienia* podejmuje także 60. jednostka lekcyjna (s. 214–216). Postawa ofiarna — to także ofiarowanie siebie bliźnim. O konieczności „czynów miłości” w życiu człowieka, ponieważ „potrzebuje go Chrystus, by miłować”, poucza 33. jednostka lekcyjna (s. 117–120), a także 44: *Szlak Chrystusowej miłości* (s. 156–158).

Ostatecznym celem każdej czynności liturgicznej jest uświęcenie człowieka i uwielbienie Boga. Pragnieniem zaś ludzkiego serca jest szczęście, które w rzeczywistości polega na tym, aby — powtarzając za św. Augustynem — „spocząć w Bogu”. Do formowania takiej postawy przygotowują następujące jednostki lekcyjne: *Kościół błogosławieństw* (nr 55: s. 199–201), *Cnoty główne — sposób na wygrane życie* (nr 56: s. 202–204) oraz *Cnoty wlane — nieprzebrane skarby ducha* (nr 57: s. 205–207).

3. W świetle Chrystusa – Prawdy

Podręcznik przeznaczony dla klasy II liceum i technikum zawiera 61 jednostek lekcyjnych, które zostały podzielone — podobnie jak w podręczniku poprzednim — również na 6 działów. Są to: I. *Świat stworzony drogą Boga do człowieka*; II. *Spotkanie z Bogiem w historii*; III. *Na drogach cywilizacji miłości i śmierci*; IV. *Na ścieżkach filozofii i modlitwy*; V. *Chrześcijanin na pielgrzymim szlaku*; VI. *Oto Siewca wyszedł siał*.

W procesie wychowania do liturgii duże znaczenie ma już samo zapoznanie katechizowanych z naturą liturgii. Liturgię jako dialog Boga z człowiekiem pomoże zrozumieć 3. jednostka lekcyjna, ukazująca Boga, który „stwarza świat przez słowo” (s. 17–21).

Niezbędna dla wychowania do liturgii jest znajomość liturgii poszczególnych sakramentów świętych oraz znajomość prawidłowego uczestnictwa w nich. Ogólnie z „życiem sakramentalnym” zapoznaje 49. jednostka lekcyjna (s. 183–186), a z sakramentem namaszczenia chorych — 48. (s. 180–182).

Przeważająca część jednostek lekcyjnych wychowuje katechizowanych do liturgii przez formowanie u nich postaw liturgicznych, a przede wszystkim: postawy wiary, postawy słuchacza słowa Bożego, postawy modlitewnej, postawy dziękczynnej, postawy ofiarnej i pokutnej.

Postawę wiary w Boga stwórcy nieba i ziemi pomagają katechizowanym formować już pierwsze jednostki lekcyjne: *Biblijne przekazy stworzenia świata* (nr 1: s. 11–13); *Bóg objawia się w świecie* (nr 2: s. 14–16); *Bóg stwarza świat przez słowo* (nr 3: s. 17–21). Dla formacji postawy wiary w Jezusa Chrystusa Syna Bożego, Jednorodzonego, pomocną będzie 8. jednostka lekcyjna: *Chrystus w oczach Apostołów — Mesjaństwo* (s. 40–43) oraz 10: *Niechrześcijanie o Jezusie Chrystusie* (s. 47–50). Postawę wiary w święty Kościół powszechny pomaga formować 9. jednostka lekcyjna: *Świadkowie pierwotnego Kościoła* (s. 44–46), a także 15: *Modlitwa Chrystusa za przyszły Kościół* (s. 64–66); 16: *Schizma wschodnia — bogactwo w różnorodności czy bolesny rozłam?* (s. 67–70); 17: *Rozłam w Kościele — reformacja* (s. 71–73) i 41: *Kościół triumfujący, pielgrzymujący, cierpiący*. Formacji wiary służą jeszcze: *Eucharystyczne wyznanie wiary* (nr 11: s. 51–53); *Sobory źródłem ortodoksyjności Kościoła* (nr 12: s. 54–56); *Rola Ojców Kościoła w przekazywaniu dziedzictwa wiary* (nr 13: s. 57–59); *Chrześcijaństwo a inne religie monoteistyczne* (nr 14: s. 60–63), *Święty Tomasz z Akwinu i jego filozofia* (nr 33: s. 129–131); *Drogi św. Tomasza wiodące do poznania Boga* (nr 34: s. 133–136); *Wiara i rozum w poszukiwaniu prawdy* (nr 39: s. 150–153); *Umierając, rodzimy się do nowego życia* (nr 43: s. 165–167); *Życie wieczne a reinkarnacja* (nr 44: s. 168–170); *Śmierć tajemnicą Boga* (nr 47: s. 177–179).

Z postawą wiary nierozdzielnie jest związana liturgiczna postawa słuchacza Bożego słowa. Do kształtowania takiej postawy bardzo dobrze przygotowuje kilka jednostek lekcyjnych (nr 53, 54, 55, 56, 57, 60) z ostatniego działu: *Oto Siewca wyszedł siał* omawianego podręcznika.

Tak bardzo ważną w wychowaniu do liturgii postawę modlitewną powinni u siebie formować uczestnicy jednostki lekcyjnej nr 35: *Modlitwa w duchu św. Franciszka* (s. 137–140) i 36: *Ignacjańska szkoła modlitwy* (s. 141–143).

Postawę dziękczynną uczestnik katechizacji powinien przyjmować w stosunku do Boga i wszelkich Jego dzieł, zarówno w stosunku do dzieła stworzenia, jak i odkupienia oraz uświęcania człowieka. Stąd wszelkie jednostki lekcyjne na temat Bożych dzieł (nr 1, 2, 3) i dobrodziejstw wyświadczanych człowiekowi (nr 5: *Odpowiedzialni za świat*; nr 6: *Panie, do kogoż pójdziemy? Ty masz słowa życia wiecznego*; nr 7: *Przymierze Boga z człowiekiem*; nr 24: *Życie jako dar Boga*), doskonale służą formacji tej właśnie postawy. Do szczególnego dziękczynienia i uwielbienia Boga wzywają jednostki lekcyjne: o *Protoewangelii* (nr 18: s. 77–79), o Dekalogu (nr 20: *Dekalog fundamentem chrześcijańskiej cywilizacji miłości*; nr 21: *Dekalog obiektywną normą moralności*) i o sumieniu (nr 22: *Sumienie subiektywną normą moralną*).

Postawa ofiarna weryfikuje się w miłości Boga i bliźnich. Stąd w formacji tej postawy pomocne są jednostki lekcyjne: *Człowiek człowiekowi... homo homini lupus est?* (nr 19: s. 80–82); *Największe przykazanie* (nr 29: s. 113–115); *Śpieszmy się kochać ludzi — wolontariat* (nr 31: s. 120–122); *Jan Paweł II do młodych o cywilizacji miłości* (nr 32: s. 123–125).

Konieczną do chrześcijańskiego życia postawę pokutną młodzi chrześcijanie mogą u siebie kształtować, korzystając z jednostki lekcyjnej nr 45 (*Przeżycie pokutne Adwentu*), nr 46 (*Przeżycie pokutne Wielkiego Postu*) i nr 59 („przypowieść o chwaście”).

Dużą wagę należy przywiązywać także do tych jednostek lekcyjnych, które przypominają katechizowanym o zasadniczych celach wszystkich czynności liturgicznych, jakimi są uświęcenie człowieka (nr 37: *Kobieta sukcesu w ekonomii zbawienia*; nr 38: *Być sobą to przekraczać siebie*; nr 40: *Co jest najważniejsze, co jest najpiękniejsze*; nr 42: *Gromadźcie sobie skarby w niebie*; nr 50: *Listy apostoelskie — praktyczna wskazówka świętości*; nr 51: *Polskie pielgrzymowanie*; nr 52: *Spotkania młodych z Janem Pawłem II*; nr 58: *Zjednoczeni z Chrystusem — krzewem winnym*; nr 61: *Duch Pocieszyciel*) i uwielbienie Boga (nr 35: *Modlitwa w duchu św. Franciszka*).

4. Z Chrystusem na drogach życia

Trzeci podręcznik, przeznaczony dla klasy III liceum i IV technikum, obejmuje 47 jednostek lekcyjnych, które podzielono także na 6 działów. Noszą one następujące tytuły: I. *U podstaw katolickiej nauki społecznej*; II. *Powołani do życia*; III. *Matężństwo*; IV. *Rodzina — domowy Kościół*; V. *Życie modlitwy i wiary*; VI. *Chrześcijaństwo — źródła światła w świecie*.

Zagadnienie wychowania do liturgii jest obecne w przeważającej większości jednostek lekcyjnych przez zapoznawanie katechizowanych z naturą liturgii, z istotą i uczestnictwem w liturgii sakramentów świętych, przez przybliżanie istoty roku liturgicznego oraz przez formację postaw liturgicznych.

Jednym z zagadnień dotyczących istoty liturgii jest temat ukazujący liturgię jako szkołę modlitwy. Dla jego zgłębiania bardzo ważna jest 36. jednostka lekcyjna: *Wspólna modlitwa najlepszą szkołą modlitwy dla całej rodziny*.

Spośród tematów z dziedziny liturgii sakramentów, podręcznik jako pomoc do liturgicznego wychowania proponuje tematy o chrzcie świętym (nr 38: *Dlaczego chrzczymy małe dzieci?*), o kapłaństwie (nr 13: *Kapłaństwo*) i o małżeństwie (cały dział III: *Matężństwo*).

W roku liturgicznym centralne miejsce zajmuje Wielkanoc – Pascha Chrystusa, a każda niedziela jest tzw. „małą Paschą”. Jednostka lekcyjna nr 37: *Rodzinne świętowanie niedzieli* będzie zatem pomocą w wychowywaniu do liturgicznego przeżywania niedzieli.

W kształtowaniu postawy wiary pomagają te jednostki lekcyjne, które mówią o Bogu Stwórcy mężczyzny i kobiety (nr 17: *Geneza małżeństwa*; nr 18: *Mężczyzną i kobietą stworzył ich*; nr 19: *Wzajemna miłość podstawą małżeństwa*), o Bogu — Źródle Miłości (nr 19: *Wzajemna miłość podstawą małżeństwa*) i Źródle Życia (nr 22: *Bądźcie płodni i rozmnażajcie się*; nr 30: *Moralny wymiar zapłodnienia „in vitro”*; nr 33: *Embrion — agregat komórek czy istota ludzka?*).

Dla formacji postawy dziękczynnej, i to w sytuacji trudnej zwłaszcza dla młodego człowieka, jaką jest życie w samotności, wielką pomocą może być 14. jednostka lekcyjna: *Samotność z wyboru*, wraz z umieszczoną w niej modlitwą dziękczynną za tę samotność, która prowadzi do Boga. Równie ważna dla formacji tej postawy będzie jednostka lekcyjna nr 29: *Podstawowe zadania społeczności rodzinnej*, akcentująca konieczność wdzięczności wobec rodziców. Bardzo jasno określono tutaj zewnętrzne, ale bardzo cenne znaki wdzięczności, takie jak: „uśmiech, uścisk dłoni, kwiaty, listy”

Liturgiczna postawa ofiarna — postawa daru dla Boga i bliźnich, to nic innego jak miłość Boga i bliźniego. Na gruncie miłości do człowieka, zwłaszcza biednego i pokrzywdzonego, wyrosła katolicka nauka społeczna. Stąd nieprzemijające znaczenie pierwszego działu omawianego podręcznika: *U podstaw katolickiej nauki społecznej* (jednostki lekcyjne nr 1–8) oraz jeszcze innych jednostek lekcyjnych (np. nr 16: *Od dobroczynności do iluzji*; nr 34: *Adopcja — szansa na wzrastanie w rodzinie*; nr 35: *Konieczność równowagi między statusem ekonomicznym i duchowym rodziny*) dla kształtowania u katechizowanych postawy ofiarnej.

Uświęcenie człowieka i uwielbienie Boga — to zasadniczy cel liturgii. Własnemu uświęceniu z całą pewnością służy realizacja otrzymanego od Boga powołania. Chcąc na właściwej drodze wypełniać zadania zlecone przez Boga, warto przemyśleć materiał zawarty w kilku jednostkach lekcyjnych (nr 9: *Powołania w Starym Testamencie*; nr 10: *Powołani przez Chrystusa*; nr 11: *Kobieta w Biblii*; nr 12: *Życie zakonne, klauzurowe*; nr 13: *Kapłaństwo*; nr 14: *Samotność z wyboru*; nr 15: *Trudności we właściwym odczytaniu swego powołania*; cały dział III: *Małżeństwo*). Konieczną pomocą dla zdobywania świętości przez dzieci jest ich chrześcijańskie wychowanie przez rodziców. Stąd słusznie podręcznik proponuje do przemyślenia materiał zawarty w 32. jednostce lekcyjnej: *Odpowiedzialność rodziców za chrześcijańskie wychowanie dzieci* oraz *List do rodzin — Jan Paweł II* (nr 39). Ponadto łatwiej będzie zdobyć się na odwagę podjęcia dążenia do świętości temu, kto uświadomi sobie prawdę, że już od momentu chrztu jest on do świętości powołany. Stąd propozycja, aby przemyśleć teksty jednostek lekcyjnych z działu VI: *Chrześcijaństwo — źródła światła w świecie* (nr 40: *Wy jesteście światłem świata*; nr 41: *Wy jesteście solą ziemi*; nr 42: *Po owocu poznaje się drzewo*; nr 43: *Hymn o miłości prawdziwej*; nr 44: *Kto trwa w miłości, trwa w Bogu*; nr 45: *Wybrani do świętości*; nr 46: *Czyn moralnie dobry i kompromisy ze złem*; nr 47: *Źródła chrześcijańskiej radości*).

5. Podsumowanie

Na temat wychowania do liturgii Kościół wydał wiele dokumentów, a myśliciele katoliccy podejmowali ten problem w publikacjach i na sympozjach. Mimo to pozostało w tej dziedzinie jeszcze bardzo dużo do zrobienia. Zwrócił na to uwagę Jan Paweł II w Liście apostolskim *Vicesimus Quintus Annus*, pisząc, że „potrzeba nadal dbać o nowe, pogłębione wychowanie, aby odkryć całe bogactwo, które zawiera w sobie nowa liturgia”⁴. Takiemu pogłębionemu wychowaniu do liturgii powinny służyć przede wszystkim podręczniki do religii.

Dokładna analiza trzech wyżej wymienionych podręczników upoważnia, aby najpierw stwierdzić, że w każdym z nich młodzież znajdzie odpowiedni materiał do zgłębiania samej natury liturgii. Chodzi tutaj o obecność w nich takich zagadnień, jak: liturgia jako dialog Boga z ludźmi (klasa I i II), liturgia jako „świat” świętych znaków (klasa I) oraz liturgia jako „szkoła” modlitwy (klasa III–IV).

Wszystkie trzy podręczniki służą również pomocą w wychowaniu do liturgii sakramentów: do sakramentu chrztu świętego (klasa I, III–IV), do bierzmowania (klasa I), do Eucharystii (klasa I), do sakramentu pokuty i pojednania (klasa I), do namaszczenia chorych (klasa II), do sakramentu kapłaństwa (klasa III–IV) i do sakramentu małżeństwa (klasa III–IV).

Zagadnienia służące pomocą w wychowaniu do liturgii roku kościelnego młodzież znajdzie w podręcznikach dla klasy I (przeżywanie misterium Chrystusa w różnych okresach roku liturgicznego; kult świętych) oraz dla klasy III–IV (liturgiczne przeżywanie niedzieli).

W wychowaniu do liturgii czymś najważniejszym jest kształtowanie postaw liturgicznych. W tej dziedzinie każdy z podręczników proponuje prawdziwe bogactwo tematów. Dla formacji postawy wiary podręcznik dla klasy I proponuje odpowiednie tematy w 18 jednostkach lekcyjnych; dla klasy II — w 20 jednostkach, a dla klasy III–IV — w 6 jednostkach lekcyjnych. W kształtowaniu postawy autentycznego słuchacza Bożego słowa przydatne będą: w podręczniku dla klasy I — 2 jednostki lekcyjne, a dla klasy II — 6 jednostek. Postawę modlitewną można kształtować: w klasie I, korzystając z 7 jednostek lekcyjnych, a w klasie II — z 2 jednostek. Liturgiczną postawę dziękczynną mogą u siebie formować: katechizowani z klasy I, w oparciu o 4 jednostki lekcyjne, z klasy II — w oparciu o 12 jednostek, a z klasy III–IV — w oparciu o 2 jednostki lekcyjne. Dla kształtowania najtrudniejszej postawy, jaką jest postawa ofiarna, czyli postawa daru z siebie ofiarowanego Bogu, bardzo dobre wsparcie znajdzie młodzież z klasy I w 4 jednostkach lekcyjnych, młodzież z klasy II — także w 4 jednostkach, a młodzież z klasy III–IV — w 11 jednostkach lekcyjnych.

⁴ List apostolski Ojca Świętego Jana Pawła II w dwudziestą piątą rocznicę ogłoszenia Konstytucji Soborowej o Świętej Liturgii, Watykan 1988, s. 14–15.

Wychowaniu do liturgii służą także te jednostki lekcyjne, które mówią o konieczności zdobywania świętości, gdyż przez to podkreślają jeden z zasadniczych celów liturgii, jakim jest uświęcenie człowieka. Ten temat jest obecny w każdym z trzech podręczników. I tak: dla klasy I — w 3 jednostkach lekcyjnych, dla klasy II — w 9 jednostkach, a dla klasy III–IV — w 20 jednostkach lekcyjnych.

Reasumując należy z uznaniem podkreślić, że analizowane podręczniki do religii dla klas I–III liceum oraz dla klas I, II i IV technikum, wydane pod redakcją ks. dra Ryszarda Lisa, są dużą pomocą dla pogłębiania wychowania do liturgii u młodzieży. W każdym bowiem podręczniku zagadnienie wychowania do liturgii jest obecne, i to w przeważającej większości jednostek lekcyjnych.

Skoro młodzież licealna z klas I–III oraz młodzież z technikum z klasy I, II i IV ma do dyspozycji odpowiednie dla wychowania liturgicznego podręczniki, to wobec tego postulaty dotyczące wychowania do liturgii muszą dotyczyć jedynie katechetów oraz katechizowanych.

Katecheci muszą pamiętać, że wychowanie do liturgii nie może ograniczyć się jedynie do samej formacji intelektualnej. Oprócz przekazu wiedzy konieczna jest mistagogia, czyli wprowadzanie katechizowanych w świat obrzędów, znaków i symboli, pod osłoną których kryje się cała sfera nadprzyrodzona. Katecheta musi pozwolić formowanej do liturgii jednostce wyjść poza schematy ustalonych już struktur i prowokować ją do wydobywania istotnych treści niedostępnego misterium z głębokich pokładów tekstów, obrzędów oraz znaków i symboli. Jest to trudne zadanie, ale — jak powiedział kiedyś Sartre — „twórcza wielkość człowieka rodzi się z porażki, na twórczą wielkość trzeba zasłużyć poprzez wielkie cierpienie i próby wytrzymywane ze skromnością i wytrwałością, i dopiero pod koniec zaczynamy słyszeć głosy i pisać pod dyktando”⁵ Wiedza liturgiczna stanie się dla katechizowanego materiałem jego entuzjastycznego apostołstwa i trwałego umiłowania dopiero po długim cierpliwym wsłuchiwaniu się w słowo Boże, a raczej — po wsłuchiwaniu się z wiarą w przemawiającego Chrystusa — jedyne i najbardziej kompetentnego mistagoga.

Grupa katechizowanych, która jest formowana do liturgii, powinna być grupą w rodzaju „wspólnoty rodzinnej”, w której jeden duch i jedno serce ożywia wszystkich. Celem zaś, który grupie tej przyświeca, powinno być kształtowanie przez każdego uczestnika ideału doskonałości chrześcijańskiej. A centrum, do którego wszystko, co ci katechizowani czynią, zmierza i z którego wszystko wypływa, powinien być Chrystus i Jego Misterium Paschalne, czyli tajemnica Jego Męki, Śmierci i Zmartwychwstania — tajemnica zbawienia, uświęcenia i wyniesienia do godności dziecka Bożego, każdego człowieka — każdego z nich.

Dopiero tak pojęte wychowanie do liturgii jest w stanie doprowadzić do tego, że katechizowani z każdym dniem będą doskonalili się w zjednoczeniu z Bogiem i pomiędzy sobą, a Bóg będzie wszystkim we wszystkich (por. KL 48).

⁵ Cytat za: W. ŚWIERZAWSKI, *Niektóre elementy formacji liturgicznej*, RBL (1973), nr 4, s. 179.